

تصوّف اسلامی

و

رابطه انسان و خدا

رینولد ا. نیکلسوون

ترجمه دکتر محمد رضا شفیعی کدکنی

فهرست راهنمای مطالب

یادداشتِ مترجم ۱۵

مقدمه مؤلف ۲۱

سخنرانی اول: حدود مفهوم شخصیت؛^{۲۳} برابرهاي شخصیت در زبان‌های ملل اسلامی؛^{۲۴} ذات، هویت، فردیت،^{۲۴} فقدان مفهوم شخصیت در باب خداوند در تفکر اسلامی؛^{۲۴} سابقه پرسونالیتی در زبان‌های یونانی و لاتین؛^{۲۵} شخصیت در مسیحیت؛^{۲۵} تصور مسلمانان از خداوند؛^{۲۵} نظر وب در باب شخصیت و تعریف آن؛^{۲۵} تجانس خلقی شرط اصلی مفهوم پیوند میان خدا و انسان؛^{۲۶} تشییه و تنزیه در کلام اسلامی؛^{۲۶} پیوند شخصی میان خدا و انسان منحصر در تصوف نیست؛^{۲۶} هر جنبش دینی در اسلام ریشه در قرآن و سنت دارد؛^{۲۷} اندیشه در باب شخصیت الاهی از پیامبر آغاز می‌شود؛^{۲۷} محبت نسبت به رسول در قرون وسطی؛^{۲۷} نظر نیکلسون در باب دعوت پیامبر؛^{۲۷} نظر وب در باب تمایل اسلام به کاهش روابط شخصی انسان و خداوند؛^{۲۸} پیامبر و رابطه شخصی با خداوند؛^{۲۸} تأثیر اندیشه قیامت در روحیه پیامبر؛^{۲۹} دو جانب تفکر اسلامی در باب خداوند؛^{۲۹} محبت رسول نسبت به خداوند آمیخته به نوعی از خوف بوده است؛^{۳۰} محبت انسان نسبت به خداوند در قرآن؛^{۳۰} مشابهت آیه قرآن در باب محبت خداوند با گفتار مسیح؛^{۳۰} مبانی تصوف در قرآن؛^{۳۰} تأثیر اندیشه‌های ملل باستانی در فرهنگ اسلامی؛^{۳۱} سابقه جعل و انتحال حدیث در اسلام؛^{۳۱} کهن‌ترین سابقه تصوف در اسلام زهد است؛^{۳۲} سابقه کلمه صوفی در قرون اولیه؛^{۳۲} سابقه زهد در اسلام؛^{۳۲} نظریه توکل و ذکر؛^{۳۲} حالات زاهدان نخستین؛^{۳۲} سابقه خوف در زهد اسلامی؛^{۳۳} تأثیر افکار

هلنیستی در تغییر زهد به زهد صوفیانه در راه رسیدن به صفاتی باطن ۳۳؛
 لحن آیات قرآن در باب محبت انسان نسبت به خدا ۳۳؛ زمینه حب الاهی در تصوف اسلامی قرن دوم ۳۳؛
 رابعه عدویه و محبت الاهی ۳۳؛ معروف کرخی و محبت الاهی ۳۴؛ ذوالنون
 مصری و مسأله حب الاهی ۳۴؛ ذوالنون و اقسام معرفت و حقیقت
 معرفت ۳۴؛ معرفت صوفیه و مشابهت آن با گنوس در هلنیسم ۳۵؛ معرفت
 متضمن فناء ایتیت بنده است ۳۵؛ مفهوم احادیث ذات الاهی در تعابیر
 صوفیه ۳۵؛ جنید بغدادی و نظریه توحید او ۳۵؛ اندیشه جدید در باب
 «شخصیت الاهی» و تثلیث مسیحیت ۳۶؛ کلمة الاهیه ولوگوس و تصویر آن
 در شخصیت محمد (ص) ۳۶؛ تنزیه مطلق خداوند در قرآن ۳۷؛ صفات
 الاهی در قرآن ۳۷؛ در نظر صوفیه، عقل نیروی ادراک توحید را ندارد ۳۸
 شرط توحید فنای از نفس خویش است ۳۸؛ ترکیب عقیده تنزیه و
 اندیشه‌های جدید دینی در اسلام ۳۹؛ فاصله انسان و خدا را فقط خداوند
 می‌تواند از میان بردارد ۳۹؛ وجود صوفیانه و تجلی حق ۳۹؛ مفهوم
 «انا الحق» حلّاج ۳۹؛ تجربه فنا ۴۰؛ تصور صوفیه از فنا ۴۰؛ ابویزید و
 جانب منفی نظریه فنا ۴۰؛ ابوسعید خراز و جانب مثبت نظریه فنا ۴۰؛ فنا
 هدف منطقی حیات صوفی ۴۰؛ صح و سکر ۴۰؛ تصوف اسلامی متعلق به
 اسلام است ۴۰؛ دو سوی نظریه فنا که به وحدت وجود مسیانجامد ۴۱؛
 صوفیه و علمای کلام، اسلام را به مرز وحدت وجود نزدیک کردند ۴۱
 عدم امکان قرب الاهی در محدوده ظاهر شریعت ۴۲؛ بررسی مباحث پیشین
 براساسِ شعر ابن فارض ۴۲؛ عنوان صوفی بر ابن فارض از حلّاج و غزالی
 مناسب‌تر است ۴۲؛ شعر ابن فارض و «سیر زوار» جان بنیان ۴۲؛ تائیه
 کبری ۴۲؛ ابن فارض و عهد است ۴۴؛ ابن فارض و فنا ۴۶؛ اتحاد عاشق و
 معشوق و عابد و معبد ۴۶؛ سه نوع تجربه روحی در نظر ابن فارض ۴۷؛
 صح و سکر، صح و الجم ۴۷؛ غلبة جانب تشبیه بر جانب تنزیه در شعر
 ابن فارض ۴۸؛ عدم تجاوز ابن فارض از حدود عقیده اسلامی ۴۹؛
 ابن فارض از زیان پیامبر سخن می‌گوید ۵۰؛ مسیحیان اسکندرانی و مسأله
 رابطه و اتصال با «کلمه» ۵۰؛ اشتباه شارحان و مترجمان اروپایی شعر

ابن فارض^{۵۱}; آنچه ابن فارض وصف می‌کند یک تجربه روحی است^{۵۱}; ارزش روانشناسیک شعر ابن فارض^{۵۱}; مفهوم وحدت وجود در غالب موارد، نتیجه آمیزش فکر تشبيه و تنزیه است^{۵۲}; لبس و ظهور حق در صورت مخلوق^{۵۲}; نفی عقیده حلول از ابن فارض^{۵۲}; اوج اتصال او با حقیقت محمدیه بازهم در درون عقاید اسلامی است^{۵۲}; تقریر اصول اسلامی در قصيدة تائیه^{۵۳}; نظر مک دونالد در بابِ کشف و شهود صوفیه^{۵۳}; مقام مسیح در تصوف مسیحی^{۵۳}; اقانیم ثلاثه و مشابهت آن با تمایز صفات تشبيه و تنزیه در اسلام^{۵۴}; نظر بعضی از صوفیه وحدت وجودی در تشبيه ذات الاهی^{۵۴}; دشواری تصور روابط شخصی با خداوند^{۵۴}; توحید اسلامی جانب تنزیه را بیشتر از جانب تشبيه می‌گیرد^{۵۵}; نظر اکهارت در بابِ معرفت صوفیانه^{۵۵}; معرفت شهودی حق^{۵۶}; حلّاج و حیات روحی او^{۵۶}.

سخنرانی دوم: نظر فن کریمر در بابِ زهد اسلامی^{۵۹}; خطوطی از زندگی نامه حلّاج^{۵۹}; تعارض منابع شیعی و سنتی در بابِ او^{۵۹}; سرانجام حلّاج^{۶۰}; زهد اسلامی کاملاً ریشه در اسلام دارد^{۶۰}; تأثیر اندیشه‌های هلنیستی در زهد اسلامی^{۶۰}; ذوالنون مصری و نظریه معرفت^{۶۰}; تأثیر اندیشه‌های ایرانی در آراء ابایزید بسطامی^{۶۰}; حلّاج وحدت وجودی نبود^{۶۱}; وحدت وجود در قرن ششم با ابن عربی آغاز می‌شود^{۶۱}; «سبحانی» ابایزید «اناالحق» حلّاج و «انااهی» ابن فارض هیچ کدام وجودت وجودی نبود^{۶۱}; حلّاج و فریضه حج^{۶۱}; رابطه نهانی او با قرامطه سبب قتل او شد^{۶۱}; «اناالحق» در طواسین حلّاج^{۶۲}; نظریه او در بابِ ولایت^{۶۲}; سبک کتاب طواسین^{۶۲}; یک نظام کامل الاهیاتی در اناالحق حلّاج^{۶۲}; مقصود او از اناالحق^{۶۳}; نظر ماسینیون در بابِ حلّاج^{۶۳}; مسأله تأله انسان در نظر حلّاج^{۶۳}; عبارات حلّاج^{۶۴}; شعر حلّاج و اشاره به مسیح و آدم^{۶۴}; حلّاج لاهوت و ناسوت را از مسیحیان سریانی گرفته^{۶۵}; حلّاج و اصطلاح حلول^{۶۵}; ترجمه منظوم دو شعر از حلّاج^{۶۵}; حلّاج و قدم نور محمدی^{۶۶}; حلّاج و عیسی^{۶۶}; نظریه حلول در اسلام قابل بقا نیست^{۶۷}; مقام حلّاج در نظر نسل‌های بعد و نفی حلول ازا او^{۶۷}; اندیشه

حلّاج در تفسیر ابن عربی و جیلی^{۶۷}: حلّاج و ستایش فرعون و ابلیس^{۶۸}: مشکل ابلیس در برابر فرمان الاهی^{۶۹}: ابلیس و فرعون یاران و استادان حلّاج^{۶۸}: ستایش او از فتوت ابلیس و در عین حال انتقاد او از عصيان ابلیس^{۶۹}: تعارض امر و خواست الاهی^{۶۹}: محظور ابلیس در شعر حلّاج^{۶۹}: جان کلام حلّاج^{۶۹}: وصفی از بردارکردن او^{۷۰}: دیدار دیگری از حلّاج^{۷۱}: حلّاج در جامع منصور^{۷۲}: آنچه مانع از ریختن خون می‌شود نه نماز است و نه روزه^{۷۲}: مناجات نماز صوفی است^{۷۳}: یکی از مناجات‌های حلّاج^{۷۳}: حلّاج در نظر یارانش^{۷۳}: زمینه‌های مسیحی تصویر حلّاج^{۷۴}: نظریه حلّاج در باب تجسد^{۷۴}: حلّاج قابل به تنزیه و تشییه است^{۷۴}: ابلیس قهرمان تنزیه و مسیح صورت نوعی تشییه^{۷۴}: مقام غزالی در اسلام^{۷۵}: سرگذشت و سرنوشت غزالی^{۷۵}: عزلت گزینی او^{۷۵}: مشابهات المنقذ غزالی و اعتراضات قدیس اوگوستین^{۷۶}: مرحله نخست توبه او^{۷۶}: رهایی از شک به اشراق الاهی^{۷۶}: هدایت آنگونه که در حدیث نبوی آمده است^{۷۶}: مرحله دوم توبه غزالی^{۷۷}: روی آوردن غزالی به تصوف^{۷۷}: تصوف آموختنی نیست^{۷۸}: صوفیه ارباب احوال‌اندنه اصحاب اقوال^{۷۸}: اعتراضات غزالی^{۷۸}: سیست درونی غزالی^{۷۹}: ترک بغداد و عزلت گزینی^{۸۰}: معرفت یقینی او^{۸۰}: مقایسه غزالی و قدیس اوگوستین^{۸۱}: فکر شخصیت در مسیحیت و اسلام^{۸۲}: صفات مسیح در شخصیت پیامبر از نظر مسلمانان قرون وسطی^{۸۲}: غزالی و حقیقت نبوت^{۹۰}: نظریه باطنی غزالی^{۸۴}: مشکلات الانوار و مسئله «مطاع»^{۸۴}: مطاع خلیفه الاهی^{۸۵}: مطاع و «لوگوس»^{۸۵}: نقش مطاع در اداره جهان^{۸۶}: آیا مطاع همان قطب تصوف است؟^{۸۶}: مطاع صورت مثالی حقیقت محمدیه^{۸۶}: روح و امر و کلمه الاهیه (=لوگوس)^{۸۷}: مطاع و پیامبر^{۸۷}: تصویر پیامبر در المنقذ غزالی^{۸۸}: مقایسه غزالی و جرالد گولد^{۸۹}: توبه در نظر این دو^{۹۱}: مناجات غزالی در پایان المنقذ^{۹۳}.

سخنرانی سوم: جلال الدین رومی شاعر عواطف^{۹۷}: مقایسه غزالی و رومی^{۹۷}: تفاوت مثنوی و احیا^{۹۸}: از غزالی علم و نظریه را می‌آموزیم و از رومی ایمان و تجربه شخصی دینی را^{۹۸}: اندیشه‌های دیوان شمس

وحدث وجود نیست^{۹۸}؛ اعتقاد به وجود شامل وحدت وجود نیست^{۹۹}؛ افلاطونیان جدید و نظریه فیوضات^{۹۹}؛ «واحد» فلوطین خدایی دینی نبود^{۹۹}؛ تصوف حلاج و غزالی و ابن فارض و رومی صبغة دینی دارد^{۹۹}؛ تعریف‌هایی از تصوف^{۹۹}؛ تشابه عبارات قدیسان مسیحی با شعرهای رومی^{۱۰۰}؛ سخن از ذات‌الاھی به عنوان «تو» و از انسان به عنوان «من» نشانه آزادی انسان است^{۱۰۱}؛ مسأله شر و گناه از نظر رومی^{۱۰۲}؛ رومی مانند فلوطین شر را امری عدمی می‌داند^{۱۰۲}؛ علت آفرینش شر از جانب خداوند^{۱۰۳}؛ پاسخ رومی به این مشکل^{۱۰۳}؛ شر امری است نسبی^{۱۰۳}؛ پاسخ رومی به معتقدان جبر^{۱۰۴}؛ آزادی امانتی بود که همه کائنات از پذیرفتن آن سر باز زندن و انسان پذیرفت^{۱۰۴}؛ تعریف گناه در نظر وب و رومی^{۱۰۴}؛ اسپینوزا و مقام رضا و بیهقی^{۱۰۵}؛ جانب مذهبی نظریه اسپینوزا در عقاید مولوی^{۱۰۵}؛ ولی واولیا^{۱۰۶}؛ داستان حج ابویزید^{۱۰۶}؛ شخصیت‌الاھی در ولی کامل انعکاس دارد^{۱۰۷}؛ تلقی مولوی از شمس تبریزی به عنوان ولی کامل^{۱۰۷}؛ مقام حضرت رسول دور از اغراق‌های بعضی مسلمانان^{۱۰۷}؛ چهره تاریخی پیامبر^{۱۰۷}؛ تبلور چهره پیامبر در عقاید مسلمانان دوره‌های بعد^{۱۰۸}؛ عقیده به ازلیت نور محمدی^{۱۰۸}؛ عقیده شیعه در باب امامان^{۱۰۹}؛ نور محمدی در نظر صوفیه^{۱۰۹}؛ نخستین صادر در نظریه افلاطونیان جدید^{۱۰۹}؛ نظریه اسلامی کلمه (لوگوس)^{۱۰۹}؛ حقیقت محمدیه^{۱۰۹}؛ ریشه یهودی این سخن که خدا انسان را در صورت خود آفرید^{۱۰۹}؛ تفسیر حلاج ازین سخن^{۱۰۹}؛ ابن عربی و جیلی نظریه حلاج را مورد تفسیرهای دور و دراز قرار دادند^{۱۱۰}؛ مقام آدم و حقیقت محمدیه^{۱۱۰}؛ انسان کامل از نظر جیلی^{۱۱۰}؛ تشابه گفتار پیامبر و سخن عیسی که هر که مرا دید پدر را دیده است^{۱۱۰}؛ خلیفة الله^{۱۱۱}؛ جهان نیست مگر صورتی از حقیقت محمدیه^{۱۱۱}؛ عالم صغیر و عالم کبیر^{۱۱۱}؛ ازلیت نور محمدی^{۱۱۲}؛ اولیا و نور محمدی^{۱۱۲}؛ محمد انسان کامل^{۱۱۲}؛ اولیا در تصوف^{۱۱۲}؛ ابایزید و مقام پیامبر^{۱۱۳}؛ در تجربه اتحاد با خداوند جایی برای واسطه وجود ندارد^{۱۱۳}؛ ابوسعید خراز و دیدار پیامبر در رویا^{۱۱۳}؛ مقام پیامبر در نظر صوفیان ادوار متاخر^{۱۱۴}؛ تنها راه به سوی

خدا ایمان به محمد (ص) است^{۱۱۴}؛ زبانی که صوفیه با آن از محبت خود نسبت به پیامبر سخن می‌گویند^{۱۱۵}؛ سری سقطی و اشراف بر ضمیر مرید^{۱۱۵}؛ مقام پیامبر در زندگی روحانی صوفیان^{۱۱۶}؛ شفاعت خاص پیامبر است^{۱۱۷}؛ اولیای صوفیه مدعاً مقام شفاعت‌اند^{۱۱۷}؛ دوری از عصر پیامبر مایه افزایش گناهان است^{۱۱۸}؛ عبدالرحیم برعی و مدیح عاشقانه پیامبر^{۱۱۹}؛ متأخرین صوفیه و مسأله شفاعت و وساطت^{۱۲۰}؛ در نظر قدیس پولس، واسطه فرزند خداست^{۱۲۱}؛ دلایل عدم گسترش اندیشه شخصیت در اسلام^{۱۲۲}؛ انسان کامل و فکر شخصیت یافته^{۱۲۳}؛ کلمه الاهی در قرآن کلمه «الله» است^{۱۲۳}؛ نظر برآون در باب مذهب در شرق و غرب^{۱۲۴}؛ اخلاق تصوف «موقعة کوه» است^{۱۲۵}؛ پیوند مرید و مراد^{۱۲۵}؛ اتصال میان نقوص صادق امری ازلی است^{۱۲۶}؛ ابوسعید ابوالخیر و اتصال ارواح در ازل^{۱۲۶}؛ صوفیه و مسأله نفس^{۱۲۷}؛ ابن سینا و مسأله نفس^{۱۲۷}؛ نفی تناسخ از رومی و ابن سینا و ابن فارض^{۱۲۷}؛ تکامل انسان در نظر رومی^{۱۲۸}؛ مفهوم شخصیت در نظر مسلمانان، چیزی است جدا از آن در غرب^{۱۲۸}؛ در اسلام جایی برای اومانیسم وجود ندارد^{۱۲۸}؛ تصوف غرب و شرق^{۱۲۹}.

یادداشت مترجم: زندگی نامه رابعه^{۱۳۳}؛ نخستین جلوه‌های عشق الاهی در شعر رابعه^{۱۳۳}؛ زندگی نامه ابن فارض^{۱۳۴}؛ دلبلوگ او به زیبایی و طبیعت^{۱۳۴}؛ عشق او به موسیقی و سماع^{۱۳۴}؛ ابن فارض و مسأله حب الاهی^{۱۳۵}؛ ابن فارض و وحدت وجود^{۱۳۶}؛ تائیه ابن فارض معراج روحی اوست^{۱۳۶}؛ زندگی نامه دحیة کلبی^{۱۳۷}؛ بنیان^{۱۳۷}؛ سبک نویسنده‌گی او^{۱۳۸}؛ زندگی نامه ابن عربی^{۱۳۸}؛ مهمترین آثار او^{۱۳۹}؛ ریشه‌های عقاید ابن عربی^{۱۳۹}؛ مهمترین مشخصه ابن عربی در فرهنگ اسلامی^{۱۴۰}؛ نظریه وحدت وجود او^{۱۴۰}؛ زیان خاص ابن عربی^{۱۴۱}؛ طواویش حللاج و شعر منثور^{۱۴۲}؛ زندگینامه عبدالکریم جیلی^{۱۴۳}؛ جیلی و مسأله انسان^{۱۴۳}؛ جیلی و عقاید ابن عربی^{۱۴۳}؛ حقیقت محمدیه^{۱۴۴}؛ ستایش ابلیس و سابقه آن^{۱۴۴}؛ ابلیس در قرآن^{۱۴۵}؛ سوره مهجوران^{۱۴۵}؛ سهل تستری و دفاع از ابلیس^{۱۴۶}؛ جنید و مکالمه با ابلیس^{۱۴۶}

ابوالحسین نوری و ستایش ابلیس ۱۴۶؛ نخستین ستایش گر ابلیس در عصر تابعین ۱۴۷؛ حلاج و دفاع از ابلیس ۱۴۷؛ تحلیل طاسین الزل ۱۴۸؛ دفاعیه ابلیس از زبان حلاج ۱۴۹؛ محظوظ ابلیس ۱۵۰؛ شبی و حسرت او بر ابلیس ۱۵۱؛ ابویکر واسطی و ستایش ابلیس ۱۵۱؛ سنایی نخستین شاعر ایرانی که به دفاع از ابلیس پرداخت ۱۵۲؛ تحلیل غزل سنایی ۱۵۳؛ ابوالقاسم کُرکانی و نامیدن ابلیس به عنوان خواجه خواجه‌گان ۱۵۶؛ ستایش ابلیس در کشف الاسرار مبیدی ۱۵۷؛ عین القضاة بزرگترین مدافعان و ستایش‌گر ابلیس ۱۵۸؛ ابلیس و حل مسئله جبر و اختیار از نظر عین القضاط ۱۵۹؛ ابلیس و محمد (ص) دو سوی عشق الاهی ۱۶۰؛ ابلیس با دو صدا روبرو بود ۱۶۰؛ گناه ابلیس ۱۶۰؛ عصیان ابلیس امری اعتباری است ۱۶۱؛ عاشقی که به کیفیت هدیه معشوق بیاندیشد عاشق نیست ۱۶۲؛ بینش دیالک‌تیکی عین القضاط و ابلیس ۱۶۲؛ ضرورت نور سیاه ابلیس در برابر نورِ محمدی ۱۶۲؛ اصطلاح نور سیاه و سابقه آن ۱۶۳؛ ایمان فرعون ۱۶۴؛ ابن عربی و ایمان فرعون ۱۶۵؛ جلال الدین دوانی و دفاع از ایمان فرعون ۱۶۶؛ قاری هروی و رد بردوانی در ایمان فرعون ۱۶۸؛ مولوی و مسئله ایمان فرعون ۱۶۹؛ المتقذ غزالی ۱۷۰؛ سنت اوگوستین ۱۷۱؛ تنسیون ۱۷۲؛ توضیح در باب چند بیت از دیوان شمس ۱۷۲؛ ابوالحسن حرالی ۱۷۴؛ شفاعت ۱۷۴؛ فضالی ۱۷۵؛ برعی ۱۷۶؛ حکیم ترمذی، ترمذی، و مسئله ولایت ۱۷۶؛ ابن عربی و ختم ولایت ۱۷۷؛ کتاب ختم الاولیاء ترمذی ۱۷۸؛ زندگی نامه حکیم ترمذی ۱۷۹؛ انسان کامل و کلمه الاهیه ۱۸۰؛ حقیقت محمدیه ۱۸۱؛ نام‌های دیگر کلمه ۱۸۱؛ ریشه‌های نظریه انسان کامل در عقاید ابن عربی ۱۸۲؛ نظریه شدر در باب سوابق اعتقاد به انسان کامل ۱۸۲؛ ریشه‌های ایرانی انسان کامل ۱۸۲؛ نظریه گوتس در باب انسان کامل ۱۸۲؛ انسان کامل در نوشه‌های هرمسی ۱۸۳؛ تکرار چهره انسان کامل در تاریخ ۱۸۳؛ مستزادی منسوب به مولانا ۱۸۴؛ عقیده گلدستیه‌ر در باب ریشه‌های مسیحی انسان کامل ۱۸۵؛ المقنع و مسئله نبی صادق ۱۸۵؛ اسماعیلیه و مسئله ناطق ۱۸۶؛ تورآندره و نظریه غنوصی نبوت ۱۸۶؛ انسان کامل در مانویت ۱۸۶؛ تطور نظریه انسان کامل در

اسلام ۱۸۷؛ تأثیر این نظریه در شعر فارسی قرن ششم به بعد ۱۸۸؛ نظریه نبرگ در باب انسانِ کامل و ریشه‌های آن ۱۸۸؛ جیلی و انسانِ کامل ۱۸۹؛ کلیت معشوق در شعر فارسی و رابطه آن با فکر انسان کامل ۱۹۰؛ نظریه ماسینیون در باب خطبة البيان و ریشه‌های غنوصی و نوافلاطونی نظریه انسان کامل ۱۹۰؛ ابن سينا و مسألة نفس ۱۹۱؛ استدلال او بر بقاء نفس ۱۹۲؛ ابن سينا و تناسخ ۱۹۳؛ موعظة کوه ۱۹۴؛ نیکایی ۱۹۵؛ درباره ایمان فرعون ۱۹۵-۱۹۷.

فهرست اعلام رجال و اماكن و كتب: ۱۹۹

یادداشت مترجم

کتابی که با عنوان تصوف اسلامی و رابطه انسان و خدا اکنون در دسترس خوانندگان زبان فارسی قرار می‌گیرد، عنوان اصلی آن به زبان انگلیسی فکر شخصیت در تصوف است و چون کلمه «شخصیت» معنایی را که مورد نظر مؤلف است در زبان فارسی القا نمی‌کرد، ناگزیر عنوان ترجمه فارسی را عوض کردم تا موضوع کتاب و مقصد مؤلف از عنوان ترجمه قابل درک باشد.

این کتاب یکی از معروف‌ترین تحقیقات استاد نیکلسون در زمینه تصوف اسلامی است و جای آن در زبان فارسی خالی بود. نگارنده در آغاز قصد ترجمه تمامی کتاب را نداشت و فقط آن قسمت‌هایی را که در بابِ مولوی، درین کتاب آمده بود، برای خود (به عنوان موادی در تهیه کتابی در بابِ مولانا) ترجمه کرد و بعد متوجه شد که ترجمه تمامی کتاب هم می‌تواند جویندگان فرهنگ اسلامی و تصوف ایرانی را سودمند باشد.